

## МІЖНАРОДНА МІСІЯ ЗІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ Україна – Позачергові вибори народних депутатів України, 21 липня 2019

### ЗАЯВА ПРО ПОПЕРЕДНІ ВИСНОВКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

#### ПОПЕРЕДНІ ВИСНОВКИ

21 липня, під час проведення позачергових парламентських виборів в Україні фундаментальних прав і свобод загалом дотримувалися, а виборча кампанія була конкурентною, незважаючи на численні порушення, особливо в мажоритарних округах. В цілому, адміністрування виборів було компетентним та ефективним, всупереч часовим обмеженням для підготовки виборчого процесу, що розглядалося як можливість консолідувати реформи та зміни на які сподіваються українці. На противагу, під час виборчої кампанії широко поширеною була практика купівлі голосів, зловживання владою і використання всіх можливих юридичних прогалин, позбавляючи рівних можливостей кандидатів. Переплетеність бізнесу і політичних інтересів диктує порядок висвітлення виборів у ЗМІ та допускає зловживання політичними фінансами, у тому числі на місцевому рівні. День виборів був загалом мирним, спостерігачі ММСВ оцінили відкриття виборчих дільниць і власне голосування позитивно, незважаючи на проблемні моменти, пов'язані з дотриманням таємниці голосування, у переважній більшості виборчих дільниць, де проводилось спостереження. Хоча підрахунок голосів був прозорим, були відзначені ключові процесуальні упущення.

Вибори відбулись на тлі збройного конфлікту, що триває, і бойових дій на Сході країни, незаконної анексії Кримського півострова Російською Федерацією. В результаті, вибори не вдалось організувати в Криму та в певних частинах Донецької і Луганської областей, що контролюються незаконними збройними формуваннями.

Конституція України гарантує права і свободи, які лежать в основі демократичних виборів. Законодавча база залишається в основному незмінною з моменту проведення останніх парламентських виборів, за виключенням реформи правил фінансування передвиборчих кампаній у 2015 році. Не зважаючи на те, що законодавство є доволі деталізованим та зарегульованим, воно надає міцне підґрунтя для проведення демократичних виборів, якщо використовувати його з добрими намірами. Певні обмеження свободи об'єднання та участі у виборчих перегонах все ще залишаються незважаючи на попередні рекомендації БДПЛ. Деякі інші рекомендації БДПЛ залишаються поза увагою, зокрема щодо реєстрації виборців, формування складу виборчої комісії та спрощення процесу вирішення розбіжностей.

Парламент обирають на 5 років. Половину депутатів обирають на основі пропорційної системи із закритими партійними списками по одному загальнодержавному багатомандатному виборчому округу. Партії мають отримати принаймні 5% усіх голосів аби отримати мандат. Інша половина членів парламенту обирається за мажоритарною системою відносною більшості в одномандатних виборчих округах за один тур. Ця складова систематично піддавалась критиці багатьма співрозмовниками міжнародних Місій зі спостереження за виборами (ММСВ), через корупційну складову та можливість фальсифікацій через вплив місцевих інтересів. Якщо виборчий Кодекс, прийнятий 11 липня, вступить в дію, виборча система зміниться на повністю пропорційну по багатомандатному виборчому округу з відкритими партійними списками.

Не зважаючи на обмеження в часі, Центральна виборча комісія (ЦВК) адмініструвала позачергові вибори технічно ефективно, затвердила основні процедури і правила в строки обумовлені законом, та подолала виклики спричинені строками і процедурами закупівель. Хоча засідання

ЦВК є відкритими, довготривала практика попередніх зустрічей перед засіданнями та, як наслідок, нестача обговорень по суті в процесі самих засідань вплинули на прозорість роботи ЦВК.

Окружні виборчі комісії (ОВК) та Дільничні виборчі комісії (ДВК) були сформовані вчасно та загалом працювали на високому професійному рівні. Значну кількість членів, включаючи тих, що обіймають виконавчі посади, було замінено партіями, які їх номінували безпосередньо у день виборів. Велика кількість замін негативно вплинула на стабільність та ефективність роботи комісій нижчого рівня і знецінила тренування, що для них проводилось. Кілька так званих «технічних кандидатів» було зареєстровано лише задля того, аби надати їхні місця в виборчих комісіях членам комісій інших кандидатів. Така практика не допомагає забезпечити збалансований склад комісії і пропорційне представлення кандидатів, що передбачене законом та звичною міжнародною практикою.

До державного реєстру виборців включено 35,6 мільйонів виборців. Незважаючи на виключення близько одного мільйона виборців без зареєстрованої виборчої адреси, більшість співрозмовників висловлювали впевненість у точності даних в реєстрі. Як позитивну ознаку, можна сприймати те, що попередньо спрощену процедуру для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) по зміні місця голосування, тепер застосовано для всіх категорій виборців. Інформаційна кампанія та просвітницькі заходи для виборців з роз'ясненням такої зміни були обмеженими; лише 47 000 ВПО змінили свої адреси для голосування.

Загалом, реєстрація кандидатів забезпечила різноманітний список - кандидати від 22 партій у загальнодержавному окрузі, та більше 3000 кандидатів по одномандатному виборчих округах. Однак, невідповідні обмеження по праву висування через непогашену судимість за ненавмисний злочин, незалежно від його тяжкості, вимоги по перебуванню в країні та неповне роз'яснення правил реєстрації кандидатів негативно вплинули на інклюзивність процесу.

Тринадцять з 22 партійних списків дотримали гендерної квоти, хоча жодного механізму заохочення дотримання квот не передбачено. Від загальної кількості зареєстрованих кандидатів, 23% жінки. В той час, як у загальнодержавному виборчому окрузі жінки представлені на рівні 31%. Лише 16% кандидатів по одномандатним округам були жінки. Протягом передвиборчої кампанії жінки були менше висвітлені в ЗМІ ніж жінки. Жінки не достатньо представлені у публічному секторі, займаючи лише 12 % місць у парламенті 8 скликання. Жінки були добре представлені на усіх рівнях органів управління виборчим процесом. Більшість членів ЦВК – жінки, включаючи Голову та Секретаря.

Загалом кандидати змогли вільно висловити свої ідеї виборцям, а основні свободи самовираження та зібрань були дотримані. Кампанія була конкурентною з великою кількістю кандидатів, що представляли широкий спектр політичних векторів. Характерним для цих виборів стало зловживання назвою однієї з партій кількома кандидатами по одномандатному виборчому округу, більше 46 розслідувань було ініційовано щодо т.з. кандидатів-клонів. Практика підкупу виборців була широко розповсюджена що підтверджується більше ніж 125 кримінальними провадженнями. Зловживання посадами не забезпечило рівних можливостей кандидатам.

Поправки щодо фінансування передвиборчих кампаній, прийняті у 2015 році, частково спирались на попередні рекомендації БДПЛ та Венеціанської Комісії Ради Європи щодо підвищення прозорості та підзвітності. Однак, застосування нормативної бази не забезпечує прозорості фінансування кампаній та дозволяє покровителям і великим фінансовим донорам неправомірно впливати на політику та волевиявлення самих виборців, обсягом витрат на передвиборчу кампанію. Передбачені санкції, не можна назвати ані пропорційними завданій шкоді, ані

превентивними. Окремі банківські рахунки передбачені законом, змогли відкрити усі партії, в той же час приблизно 25 % кандидатів по одномандатних виборчих округах не змогли цього зробити.

Конституцією гарантовано свободу слова та заборону цензури, а нормативно-правова база передбачає свободу ЗМІ. Медійний простір є різноманітним, але в основному поділений між політичними групами, а приналежність є помітною. Редакторська політика, політичні цілі і завдання приватних ЗМІ слугують виключно інтересам їх власників, що підриває незалежність ЗМІ та суспільну довіру до них. Безпека журналістів залишається основним занепокоєнням. Публічний мовник Національна Телекомпанія України залишається сильно недофінансовано, що впливає на її здатність повністю виконувати функції передбачені законом. Регулятор у сфері медіа не використовує свої повноваження аби ефективно реагувати на порушення в сфері медіа.

Результати моніторингу БДПЛ показали, що положення щодо збалансованого та неупередженого висвітлення кампанії та кандидатів часто порушувалися приватними телеканалами. Телерадіокомпанії широко висвітлювали кандидатів у форматі політичних дебатів. Платна реклама використовувалася великими партіями. Велику кількість немаркованих рекламних матеріалів було зафіксовано у новинах у прайм-тайм більшості приватних телеканалів, що порушує закон, вводить в оману виборців і не надає об'єктивної інформації. Відповідно до закону, UA:СУСПІЛЬНЕ надав всім 22 партіям безкоштовний ефірний час.

Конституція передбачає політичні, громадянські та соціальні права національних меншин. Однак законодавча база, що стосується національних меншин, є фрагментованою і застарілою. Деякі співрозмовники висловили стурбованість тим, що розмежування кандидатів шляхом самовисунання не є сприятливим для представництва національних меншин. Кандидати мали змогу використовувати мови меншин в агітаційних матеріалах і під час агітації.

Право ефективного захисту порушених прав гарантується законом і передбачає своєчасний розгляд. Проте юрисдикції виборчих комісій та адміністративних судів частково перекривають один одного. Непослідовний та занадто формальний підхід до розгляду скарг не забезпечив ефективного правового захисту. До дня виборів ЦВК отримала близько 150 скарг, з яких більше половини були визнані неприйнятними для розгляду з технічних причин, що не відповідає звичній практиці. Лише 1/3 скарг були розглянуті на відкритих засіданнях, решта - за закритими дверима, що підірвало прозорість. Поліція зареєструвала близько 8500 можливих правопорушень, пов'язаних з виборами, і відкрила понад 500 кримінальних проваджень.

Закон передбачає, що спостереження за виборами проводиться міжнародними та національними спостерігачами. Виходячи з відновлення права голосу делегації Російської Федерації у Парламентській асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), українські органи влади відкликали запрошення для Асамблеї проводити спостереження за виборами. ЦВК зареєструвала 163 Українські неурядові організації (НУО) для спостереження за виборами, більшість з яких лише нещодавно створені.

День виборів був загалом мирним, з оголошеною ЦВК явкою виборців на рівні 49,98 %. Спостерігачі ММСВ позитивно оцінили відкриття виборчих дільниць та власне процес голосування, в переважній більшості дільниць, на яких проводилось спостереження. Голосування було прозорим і добре організованим з високим рівнем дотримання встановлених процедур. Спостерігачі ММСВ відзначили проблеми, пов'язані з таємницею голосування та присутністю натовпу на виборчих дільницях, який, можливо, також вплинув на таємницю волевиявлення. Були зафіксовані випадки відмови виборцям у можливості проголосувати, оскільки вони не були включені до списку виборців. Підрахунок голосів був прозорим; однак, часто основні процедури

узгодження не були дотримані, і у понад третині випадків спостережень, необхідні кроки по заповненню протоколів не були зроблені. Ранні етапи підрахунку голосів були оцінені негативно в одній п'ятій частині ОВК, де проводилось спостереження, головним чином через напруженість всередині або навколо ОВК і неадекватні умови в ОВК, що спричинило скупчення людей та обмежену прозорість, а також обмеження доступу спостерігачів до восьми ОВК Копії протоколів були несистематично надані відповідним особам. Протягом усього дня виборів спостерігачі від кандидатів та партій були присутні на переважній більшості виборчих дільниць, тоді як національні спостерігачі відзначалися приблизно у третині.

---

## ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ

---

### Передумови та політичний контекст

У день своєї інавгурації, 20 травня, Президент Володимир Зеленський оголосив про намір розпустити Парламент і призначити дострокові вибори. Указ Президента виданий 21 травня, призначив вибори на 21 липня, приблизно за чотири місяці до закінчення строку повноважень Парламенту нинішнього скликання. Президент використав свої повноваження, щоб розпустити парламент на підставі того, що правляча коаліція не мала підтримки більшості у парламенті.<sup>1</sup> 62 депутати направили Конституційне подання щодо цього указу.<sup>2</sup> 20 червня Конституційний суд ухвалив рішення на користь дострокових виборів.<sup>3</sup> З часу інавгурації президента Зеленського спостерігається напруженість у відносинах між Парламентом і Президентом.<sup>4</sup>

Майбутні вибори загалом сприймаються як продовження весняної Президентської гонки 2019 року, яка завершилася повною перемогою Зеленського.<sup>5</sup> Результат виборів описують як волевиявлення виборців, які розчарувалися у політичній еліті. Крім того, як бажання покінчити зі "старою системою", в якій державні установи мають невисоку довіру, корупція є широко розповсюдженою, а економічні інтереси заможних бізнесменів (відомих як "олігархи") сильно впливають на політичні процеси та прийняття рішень.

Останні парламентські вибори також відбулися достроково 26 жовтня 2014 року. Після виборів уряд було сформовано коаліцією з п'яти партій: Блок Петра Порошенка (БПП, 146 місць), Народний Фронт (НФ, 83), Самопоміч (32), Батьківщина (19) і Радикальна Партія (РП, 22).<sup>6</sup> Правляча коаліція розпалася в лютому-березні 2016 року, залишивши лише дві партії з коаліції зразка 2014 року - БПП та НФ, які підтримували уряд.

---

<sup>1</sup> Голосування з приводу недовіри правлячій коаліції також може бути ініційоване Президентом і однією третиною депутатів.

<sup>2</sup> Позивачі стверджували, що правляча коаліція перестала мати більшість у парламенті 17 травня 2019 року, коли Народний Фронт (НФ) вийшов із коаліції, законний термін у вигляді одного місяця для Парламенту для створення нової коаліції закінчився 17 червня і Президент розпустив парламент до закінчення цього терміну.

<sup>3</sup> Рішення Конституційного Суду констатувало, що питання правлячої коаліції не регулюється Регламентом Верховної Ради і що народ України має право вирішити конституційний конфлікт шляхом дострокових виборів.

<sup>4</sup> Законодавчі ініціативи Президента щодо виборчого законодавства, державних закупівель, скасування недоторканості депутатів та імпичменту Президента не були внесені до порядку денного Парламентом, що прийняв інший закон, який передбачає процедуру імпичменту Президента. Цей закон "Про тимчасові слідчі комісії та тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради" не був підписаний президентом і не повернувся до Парламенту на повторний розгляд протягом 15 днів.

<sup>5</sup> У другому турі В.Зеленський отримав 73, 22% голосів. Явка виборців склала 62.1 %.

<sup>6</sup> Місця, що залишилися в Раді, були розподілені між Опозиційним блоком (40), Відродженням (19), Волею Народу (19) і безпартійними (43).

Жінки є недостатньо представленими на державних посадах та займають лише 12 відсотків місць у поточному парламенті і лише 4 зі 198 місць у одномандатних округах. Шість з 24 міністерських посад займають жінки.<sup>7</sup>

Вибори відбулися в складному політичному, економічному та безпековому середовищі, на тлі постійних викликів територіальній цілісності України. Загальний контекст характеризується збройним конфліктом та іншими бойовими діями на сході країни та незаконної анексії Кримського півострова Російською Федерацією, що призводить до тривалого контролю над певною частиною Донецької та Луганської областей незаконними збройними угрупованнями. З 2014 року вибори не могли бути проведені на цих територіях. Хоча номінальне припинення вогню діє протягом чотирьох років, ситуація на територіях, що постраждали від конфлікту на сході України, залишається напруженою і нестабільною; характеризується постійними нападами на базові свободи та погіршенням гуманітарної ситуації.<sup>8</sup>

### Виборча система та законодавча база

Парламент складається з 450 депутатів, які обираються на п'ятирічний термін. Половина народних депутатів обирається на основі пропорційної системи із закритими партійними списками в єдиному загальнодержавному виборчому окрузі. Політичні партії повинні отримати принаймні п'ять відсотків усіх голосів аби брати участь у розподілі мандатів за пропорційною складовою. Інша половина народних депутатів обирається за мажоритарною системою по одномандатним округам в один тур (проходить той, хто отримав більшість голосів). Мажоритарна складова піддавалася критиці кількома співрозмовниками МСВ БДПЛ як елемент корупції та шахрайства з боку впливових місцевих інтересів. Депутати, обрані за партійними списками, втрачають своє місце, якщо вони не вступають або виходять з фракції партії, що не відповідає міжнародним зобов'язанням.<sup>9</sup> Передвиборчі коаліції партій не допускаються.

Вибори проводилися лише в 199 зі 225 одномандатних округів.<sup>10</sup> Всупереч передовій міжнародній практиці, немає жодної законної вимоги регулярно переглядати межі виборчих округів, що востаннє було зроблено в 2012 році. Кількість зареєстрованих виборців по одномандатним округам варіюється від 129 668 до 200 070 зі значними відхиленнями до 23.91% від визначеного середнього значення 161 140.<sup>11</sup> Подібні відхилення заважають рівності голосування.<sup>12</sup> На додачу, деякі одномандатні виборчі округи на територіях конфлікту на сході

<sup>7</sup> Україна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок (CEDAW). Періодичний звіт щодо підсумкових спостережень в Україні Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок був опублікований у [березні 2017 року](#).

<sup>8</sup> Див. [звіти Управління Верховного комісара ООН з прав людини](#).

<sup>9</sup> Пункт 7.9 Копенгагенського документу ОБСЄ 1990 року зазначає, «що кандидати, які отримали необхідну кількість голосів, згідно закону, належним чином обрані на посаду, мають залишатися на посаді до закінчення строку їхніх повноважень або припинення повноважень у інший спосіб, передбачений законом, у відповідності до демократичних парламентських і конституційних процедур».

<sup>10</sup> Вони не проводились у 26 одномандатних округах, визнаних Парламентом "тимчасово окупованими територіями", а саме в 12 одномандатних округах в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі (Крим), в 9 з 21 одномандатному окрузі Донецької області та в 5 з 11 округів Луганської області. Згодом, лише 199 з 225 мажоритарних місць будуть заповнені в новому Парламенті, який буде складатися усього лише з 424 депутатів.

<sup>11</sup> Одномандатний округ 207 (Чернігівська область) має найменшу кількість зареєстрованих виборців, в той же час одномандатний виборчий округ 95 (Київська область) має найбільшу кількість.

<sup>12</sup> Див. Пункт 7.3 Копенгагенського документу ОБСЄ 1990 року. Розділ I.2.2.iv Кодексу кращої практики у виборчих справах (Кодекс кращої практики) 2002 року Європейської комісії з питань демократії через право (Венеціанська комісія) рекомендує, щоб «допустиме відхилення від норми не має перевищувати 10 і ні в якому разі не може перевищувати 15 відсотків, за винятком особливих обставин (захист меншин зосереджених на певних територіях, малонаселених адміністративних одиниць)».

України мають меншу кількість зареєстрованих виборців.<sup>13</sup> Див. також розділ *Національні Меншини*.

Конституція гарантує права і свободи, які лежать в основі демократичних виборів. Парламентські вибори регулюються законом Про вибори народних депутатів 2011 року (далі - Закон про вибори, змінений у 2019 році) та постановами ЦВК. Нормативно-правова база є надмірно деталізованою та зарегульованою, але загалом достатньою для проведення демократичних виборів, якщо застосовується добросовісно. Вона залишається значною мірою незмінною після останніх парламентських виборів 2014 року, за винятком реформи фінансування передвиборчої кампанії від 2015 року. 11 липня було прийнято Виборчий кодекс, який перебував на розгляді у Парламенті з 2010-го року і пройшов перше читання у 2017 році. Він запроваджує повністю пропорційну виборчу систему у багатомандатних округах та відкриті списки партій.<sup>14</sup>

Нормативно-правова база містить певні обмеження на свободу об'єднань, включаючи заборону комуністичних та націонал-соціалістичних партій і кандидатів, висунутих ними.<sup>15</sup> Ці заборони були оцінені як такі, що не повністю відповідають міжнародним зобов'язанням та стандартам<sup>16</sup>. Крім того, законодавство надає владі широкі дискреційні повноваження щодо заборони реєстрації та скасування реєстрації політичних партій на підставі загроз національній безпеці та громадському порядку.<sup>17</sup> Певні попередні рекомендації БДПЛ залишаються без уваги, у тому числі щодо реєстрації кандидатів та виборців, складу виборчих комісій та спрощення процесу вирішення спорів.

### Управління виборчим процесом

Парламентські вибори адмініструвалися Центральною виборчою комісією (ЦВК), 199-ма Окружними виборчими комісіями (ОВК) та 29885 Дільничними виборчими комісіями (ДВК). Жінки були добре представлені на всіх рівнях органів управління виборчим процесом. Дев'ять членів ЦВК – жінки, включаючи голову та секретаря, в той час, як у ОВК жінки складають приблизно 59% усіх членів. Загалом 102 виборчі дільниці було відкрито у 72 країнах для виборців закордоном.<sup>18</sup>

ЦВК є постійнодіючим органом, який складається з 17 членів, призначених Парламентом на підставі подань Президента на термін сім років, що може бути однократно подовжені.<sup>19</sup> Всі

<sup>13</sup> Наприклад, одномандатні виборчі округи 45 (41,543 зареєстрованих виборців), 51 (2,698) і 52 (62,560) у Донецькій області та 105 (9, 162), 112 (64,458) у Луганській області.

<sup>14</sup> Кодекс регулює всі типи виборів і, якщо він буде підписаний Президентом, застосовуватиметься з 1 грудня 2023 року.

<sup>15</sup> Закон про засудження комуністичних і націонал-соціалістичних тоталітарних режимів і заборона пропаганди їх символіки було прийнято у 2015 році. Згодом було внесено зміни до статті 60 закону про вибори. 16 липня 2019 року Конституційний суд виніс рішення на користь конституційності даного закону. Рішення було винесено, за розглядом подання забороненої Комуністичної партії у 2016 році та групи депутатів у 2017 році.

<sup>16</sup> Див. Висновки Венеціанської комісії щодо ["Закону про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного \(нацистського\) режимів та заборони пропаганди їхніх символів"](#) та ["Про внесення змін до Закону про вибори щодо виключення кандидатів з партійних списків"](#).

<sup>17</sup> Міністерство юстиції не надавало інформації про сторони, яким відмовили у реєстрації, але повідомили, що реєстрація політичних партій "Руська Єдність" та "Руський Блок" була анульована у 2014 році.

<sup>18</sup> Виборцям, що проживають в Російській Федерації, було запропоновано проголосувати у Фінляндії, Грузії та Казахстані.

<sup>19</sup> Президентські подання кандидатур засновані на пропозиціях парламентських фракцій і груп. Нинішній склад ЦВК включає членів, призначених: БППБ (5), НФ (3), Батьківщина (1), Партія відродження (1), Радикальна партія (1), Самопоміч (1), Воля Народу (1). Один з членів не був офіційно запропонований партією. Два члени, що залишилися з попереднього складу, були висунуті від Українського Демократичного

політичні партії, зареєстровані в загальнонаціональному окрузі, висунули свого представника з правом дорадчого голосу в ЦВК. Деякі зацікавлені сторони публічно поставили під сумнів неупередженість ЦВК, що комісія оцінила як спробу вплинути на її роботу та дискредитувати її членів. Засідання ЦВК були відкриті для представників партій, спостерігачів, засобів масової інформації та транслювалися через Громадянську мережу ОПОРА; рішення та резолюції ЦВК, в основному, були опубліковані на сайті ЦВК. Відсутність інформації про цілу низку питань, включаючи близько 150 скарг і 10000 офіційних запитів про надання інформації та тривала практика проведення підготовчих засідань за закритими дверима залишили більшість засідань без суттєвої дискусії, таким чином зменшивши прозорість роботи ЦВК.

Після оголошення проведення дострокових виборів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі було змушене погодитися зі спеціальними умовами та винятками з деяких процедур закупівель для ЦВК, дозволяючи ЦВК розділити "великі закупівлі" на кілька менших, щоби обійти деякі з формальних тендерних процедур.<sup>20</sup> Крім того, для полегшення робочого навантаження ЦВК передала певні обов'язки до ОВК, що деякі з них визнали обтяжливими. Ці тимчасові рішення дозволили ЦВК уникнути блокування виборчого процесу.

ОВК були сформовані з 18 членів комісій, збиралися на регулярній основі та загалом працювали професійно. Членів комісії номінували партії, що мають зареєстровані в Парламенті фракції і ті, які брали участь у перегонах на останніх парламентських виборах. Всупереч попереднім рекомендаціям БДПЛ, більше половини членів ОВК, у тому числі понад 300 тих, хто обіймав керівні посади, були замінені на пізніх етапах виборчого процесу, в основному партіями, що їх номінували.<sup>21</sup> Декілька співрозмовників МСВ БДПЛ зауважили, що позиції в ОВК можуть бути предметом торгів серед партій, що мають право номінувати членів комісій. Ця практика негативно впливає на незалежність та неупередженість ОВК, а також на безперервність їх діяльності.<sup>22</sup>

Партії, що мають зареєстровану в Парламенті фракцію, та учасники поточних перегонів мали право номінувати своїх представників до ДВК.<sup>23</sup> Хоча процес призначення членів ДВК був загалом оцінений як належний, в деяких ОВК він призвів до низки скарг та напруги між кількома учасниками, які висловили свою недовіру процесу.<sup>24</sup> Документи, подані учасниками виборів у деяких ОВК, були оформлені неналежно, а деяких номінантів було подано більш, ніж одним учасником виборів.<sup>25</sup> Крім того, деякі співрозмовники МСВ БДПЛ стверджували, що так звані

---

Альянсу за реформи (УДАР, тепер частина БПП) і Партії Свободи (більше не представлені в парламенті). Опозиційний блок, який стверджує, що він має право на два місця в ЦВК, не представлений у нинішньому складі; запропоновані ними кандидатури не підтримав тодішній Президент під час формування ЦВК.

<sup>20</sup> Закон про державні закупівлі не містить спеціальних положень, які б застосовувались для здійснення дострокових виборів. Часові рамки, встановлені законом, могли спричинити перешкоди для органів, які проводять вибори, в дотриманні законних термінів для проведення ключових заходів виборчого процесу.

<sup>21</sup> Політичні партії прагнуть негайно заповнити свої місця в ОВК. Іноді вони роблять це шляхом призначення осіб, які можуть проживати в іншій області або просто не знають, що вони були призначені. Згодом ці члени комісії замінюються.

<sup>22</sup> Розділ II.3.1.77 пояснювального звіту Кодексу Венеціанської комісії 2002 року про належну практику у виборчих справах стверджує, що «органи, що призначають членів виборчих комісій, не повинні мати право вільно відкликати їх, оскільки це ставить під сумнів їхню незалежність. Дискреційне відкликання є неприйнятним...».

<sup>23</sup> У результаті проведених жеребкувань ОВК по розподілу позицій у ДВК, 26 партії та 1594 мажоритарні кандидати були представлені в ДВК. Через дефіцит кандидатів 16000 членів ДВК були призначені у ОВК.

<sup>24</sup> Напруженість спостерігалася в ОВК № 26, 30, 37, 40, 47, 96, 134, 135. Після того, як всі кандидати від партії Європейська солідарність були відхилені ОВК 47 без юридичних підстав, - ЦВК розпустила весь склад ОВК та сформувала ОВК у новому складі.

<sup>25</sup> Дублювання були зафіксовані, наприклад, у ОВК 36, 38, 120, 133, 189, 217.

"технічні" учасники зареєструвалися для отримання місць у ДВК, щоб згодом передати їх іншим кандидатам. Такі практики, разом із великою кількістю заміщень, не гарантує ані стабільності роботи комісії, ані збалансованого складу і пропорційного представництва кандидатів членами ДВК, передбачених законом і усталеною міжнародною практикою.<sup>26</sup>

ЦВК проводила обмежену інформаційну кампанію для виборців. Однак, інформація була доступна на веб-сайті ЦВК і її сторінці у Facebook, а також на брифінгах для ЗМІ. В той час, як тренінги, що проводилися навчальним центром ЦВК для членів ОВК та ДВК, загалом позитивно оцінювалися учасниками та спостерігачами МСВ БДПЛ, низький рівень участі у більшості тренінгів, що спостерігались, та велика кількість замінів членів комісій зменшили цінність цих зусиль.

## Реєстрація виборців

Громадяни, яким виповнилося або на день голосування виповнюється 18 років, мають право голосу, якщо вони не були визнані рішенням суду психічно недієздатними. Повне заперечення права голосу особи, визнаної судом недієздатною на підставі психічної недієздатності, суперечить міжнародним зобов'язанням.<sup>27</sup>

Реєстрація виборців є пасивною і безперервною. Вона базується на централізованому Державному реєстрі виборців (ДРВ).<sup>28</sup> За даними ДРВ, загальна кількість зареєстрованих виборців станом на 30 червня була 35,550,428. ДВК зробили попередні списки виборців доступними для громадського контролю на наступний день після їх отримання, щоб дозволити виборцям перевірити записи та подати заяву на внесення змін. Списки виборців, отримані з ДРВ, не включали приблизно 4.6 млн. виборців зареєстрованих в областях, де вибори не можуть бути проведені, та 1 млн. виборців без зареєстрованої виборчої адреси. Незважаючи на велику кількість виборців, які не мають зареєстрованої виборчої адреси, та труднощі із отриманням такої адреси, більшість співрозмовників Місії БДПЛ висловила впевненість у точності списків виборців.<sup>29</sup>

Виборці можуть тимчасово змінювати виборчу адресу, не змінюючи місця постійної реєстрації. До позитивного аспекту можна віднести, що виборцям не потрібно було надавати докази їх відсутності у місцях реєстрації.<sup>30</sup> Більшість з 280,922 виборців, які подали такі заяви, мали намір голосувати за межами свого округу, і тому вони мали право отримати лише бюлетень на пропорційне голосування.<sup>31</sup> Деякі співрозмовники МСВ БДПЛ вважали це позбавленням ВПО або внутрішніх мігрантів громадянських прав.<sup>32</sup>

<sup>26</sup> Заміни членів ДВК розпочалися одразу після їхнього формування і на день виборів сягнули 70% у певних округах.

<sup>27</sup> Статті 12 і 29 [Конвенції ООН Про права осіб з інвалідністю](#) вимагають, щоб «держави-учасниці визнали, що особи з інвалідністю мають однакові права в усіх аспектах життя з іншими громадянами» і забезпечували їхнє «право та можливість [...] голосувати й бути обраними».

<sup>28</sup> ДРВ адмініструється ЦВК і оновлюється щомісяця 759 відділами ведення реєстру (ВВР). Вісімдесят два ВВР, розташовані на територіях, непідконтрольних урядові, включаючи АР Крим, наразі не функціонують.

<sup>29</sup> Незважаючи на те, що Закон про ДРВ дає можливість ВВР визначити адресу для голосування тим, хто її не має, він не містить переліку підстав для прийняття такого рішення і залишає його на розсуд ВВР. У цих випадках в ВВР бракувало спільного розуміння своїх повноважень. Лише 2668 таких виборців отримали виборчу адресу. У 70 випадках суди призначили виборчу адресу на підставі різних документів, що підтверджують проживання в певній місцевості.

<sup>30</sup> В травні 2019 ЦВК спростила процедуру подання заяв для зміни місця голосування.

<sup>31</sup> Київ та *Київська область* отримали більшість заяв. Основними причинами заяв щодо зміни адреси були: фактичне проживання в іншому місці (29 %), реєстрація в частинах Донецької та Луганської *областей*, що



Не було проведено цільової загальнодержавної інформаційної або просвітницької кампанії для інформування громадян, включаючи ВПО, про спрощену процедуру зміни виборчої адреси. Деякі з організацій громадянського суспільства підготували матеріали для навчання виборців з цього питання, але пізні затвердження цих матеріалів ЦВК та Національною радою з питань телебачення і радіомовлення (НРУТР) зменшила результативність їхніх зусиль. Деякі співрозмовники МСВ БДПЛ відзначили що системна та ефективна освіта виборців могла б сприяти підвищенню явки виборців.<sup>33</sup>

## Висування та реєстрація кандидатів

Хоча реєстрація кандидатів загалом забезпечила політично різноманітне поле кандидатів, непропорційне обмеження права балотуватися, відсутність чітких інструкцій по заповненню реєстраційних документів та обмежене тлумачення правил реєстрації кандидатів негативно вплинули на інклюзивність процесу реєстрації кандидатів.

ЦВК повинна була прийняти рішення щодо 6300 заяв про реєстрацію протягом п'яти днів з моменту отримання кандидатури, причому переважну більшість документів було подано за три дні до кінцевого терміну. Загалом було зареєстровано 5 967 кандидатів: 2 747 у виборчих списках 22 партій і 3220 в одномандатних виборчих округах, з яких 1404 були висунуті партіями, а 1679 – в порядку самовисування.

Громадянин України якому на день виборів виповнюється більше 21 року та який має право голосу може балотуватися в Парламент. У праві балотуватися відмовлено особам, які мають непогашену судимість за умисний злочин, незалежно від його тяжкості, і особам, які не проживали в країні протягом останніх п'яти років до дня виборів.<sup>34</sup> Ці обмеження суперечать зобов'язанням ОБСЄ та іншим міжнародним зобов'язанням.<sup>35</sup>

Закон «Про вибори» передбачає численні вимоги до заяв кандидатів, включаючи безліч документів та грошову заставу.<sup>36</sup> ЦВК розробила декілька зразків заяв, але не надала чітких інструкцій щодо їх заповнення.<sup>37</sup> Крім того, ЦВК не інформувала потенційних кандидатів про

---

непідконтрольні Уряду (16 %), члени ОВК / ДВК, що відсутні за місцем реєстрації (16%), відпустки та / або подорожі (11,3%) та реєстрації в Криму (0,84%).

<sup>32</sup> За даними [Управління Верховного комісара ООН у справах біженців](#) (УВКБ ООН), станом на 13 червня в Міністерстві соціальної політики зареєстровано 1 385 062 ВПО. Проект закону про виборчі права ВПО та інших мобільних груп, що знаходиться на розгляді в парламенті з 2017 року, має на меті скасувати обмеження громадянських прав, встановлене системою реєстрації місця проживання.

<sup>33</sup> Параграф 11 [Загальних зауважень № 25](#) Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКБ ООН) до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 1996 (МПГПП) підкреслює важливість освіти виборців та кампаній щодо реєстрації як необхідних заходів для забезпечення реалізації політичних прав інформованою спільнотою.

<sup>34</sup> Загалом 14 кандидатів не були зареєстровані через невиконання вимоги про проживання. Незважаючи на те, що Закон про громадянство чітко визначає винятки, суди враховували виняткові обставини чотирьох кандидатів, широко тлумачивши закон, і дозволили їм балотуватись. ЦВК зняла з реєстрації двох з цих кандидатів, всупереч рішенням суду, після розгляду доказів про їх відсутність в Україні, надані правоохоронними органами.

<sup>35</sup> Див. пункт 7.5 [Копенгагенського документу ОБСЄ від 1990](#) року, пункт 15 [Загальних зауважень №25 ЦГПП](#) [ООН 1996](#) року, і розділ I.I.1.c пояснювального звіту Кодексу кращої практики..

<sup>36</sup> Виборча грошова застава складає приблизно 136 000 євро для партійних списків та 1 360 євро для кандидатів по одномандатним виборчим округам. 1 євро = приблизно 30 грн.

<sup>37</sup> Партії несуть відповідальність за подання документів від імені кандидатів за своїми пропорційним списками

помилки або неточності в їхніх документах, що дозволило б їм своєчасно вносити корективи, а не позбавляло можливості виправити помилки.<sup>38</sup> Загалом, 487 кандидатів не були зареєстровані, в основному через незначні неточності.

Близько 70 постанов ЦВК було оскаржено у Шостому апеляційному адміністративному суді, і більшість з них потім подано до Верховного Суду. У деяких випадках суди тлумачили закон комплексно і скасовували рішення ЦВК про відмову в реєстрації кандидата, зрештою, 1 з 3 партій та 31 кандидат в одномандатних виборчих округах були зареєстровані на підставі рішення суду.<sup>39</sup> Деякі з цих справ залишалися на розгляді судами під час виборчої кампанії до дня виборів, порушуючи принцип рівних можливостей для проведення передвиборної агітації. І навіть більше, терміни оскарження рішень ЦВК або судових рішень іноді суперечили чинному законодавству в частині кінцевого терміну проведення жеребкування по кількості та порядку розміщення партій у пропорційному голосуванні, а також впливали на друк бюлетенів по одномандатному виборчому округу.<sup>40</sup>

Закон «Про політичні партії» передбачає, що 30% гендерна квота у виборчих списках передбачена в статуті партій; однак не існує дієвого механізму заохочення дотримання гендерних квот. На цих виборах 13 з 22 партій виконали цю вимогу.<sup>41</sup> Лише 16 відсотків кандидатів в депутати були жінки.

### Умови здійснення передвиборної агітації

Загалом, учасники перегонів мали змогу вільно спілкуватися з виборцями, а до основних свобод проведення зборів та вільного вираження своїх поглядів і переконань ставилися з повагою. Кампанія була конкурентною з низкою кандидатів, які представляли широкий спектр політичних векторів. Привласнення бренду однієї з партій декількома кандидатами, які балотувалися шляхом самовисування, було однією з головних особливостей цих виборів, яка отримала назву "клонування". Широкомасштабна практика купівлі голосів могла вплинути на вибір при голосуванні, а зловживання службовим становищем не забезпечило рівних можливостей для учасників перегонів.

Передвиборчі платформи учасників були зосереджені на економіці, боротьбі з корупцією, необхідності «деолігархізації» політичного життя та врегулюванні конфлікту. Майбутні

---

або за списками в одномандатних виборчих округах, проте кандидати висунуті шляхом самовисування повинні подати свої документи особисто.

<sup>38</sup> Відмови пояснювалися відсутністю автобіографічних даних (106), відсутністю даних про соціальну роботу кандидатів (60), відсутність заяви щодо зобов'язання припинити діяльність несумісну з мандатом депутата, у разі обрання (15), несплати грошової застави особисто (більше 20), якщо не надано фото або номер телефону, або ж інші дрібні неточності.

<sup>39</sup> Наприклад, ЦВК розглянула рішення з'їзду політичної групи "Рух Нових Сил" на чолі з Михайлом Саакашвілі як таке, що не відповідає її статуту і відхилило весь партійний список, а також його мажоритарних кандидатів. Рішення було скасовано як Шостим апеляційним адміністративним судом, так і Верховним Судом за апеляцією.

<sup>40</sup> 4 липня, коли вже було надруковано 5,2 мільйона бюлетенів, Шостий апеляційний адміністративний суд ухвалив рішення про скасування постанови ЦВК про те, щоб не проводити повторне жеребкування щодо визначення номерів політичних партій за пропорційним голосуванням. Це рішення було скасовано Верховним Судом 8 липня.

<sup>41</sup> Із загальної кількості зареєстрованих кандидатів 23% складають жінки, тоді як представництво жінок в загальнонаціональному списку становить 31%. Однак середнє представництво жінок-кандидатів в першій десятці становить 27 відсотків. Цей показник зростає до 34 відсотків для жінок-кандидатів, які потрапили на останні 10 позицій.

відносини з ЄС та НАТО були важливим питанням, особливо для основних учасників перегонів. Відносини з Російською Федерацією також фігурували в кампаніях.<sup>42</sup> Мажоритарні кандидати додатково звертали увагу на місцеві питання, включаючи розвиток інфраструктури та туризму, безробіття, охорону здоров'я та навколишнє середовище.

Станом на 5 липня Президент В. Зеленський, якого висувала партія Слуга Народу на президентських виборах, відвідав різні регіони, представивши новопризначених керівників обласних державних адміністрацій, наголошуючи на деяких пріоритетах свого президентства, які були чітко пов'язані з основними передвиборчими слоганами партії.<sup>43</sup> Прем'єр-міністр Володимир Гройсман - лідер партії "Українська стратегія" – активно подорожував країною, рекламуючи досягнення свого уряду, які також звучали в маркованій політичній рекламі.<sup>44</sup> Подібні дії лідерів, які займають офіційні посади, надавали їм та кандидатам, яких вони підтримували, значну перевагу.

Більшість співрозмовників МСВ БДПІЛ висловили думку, що перегони у мажоритарних округах зазвичай мають значно більше порушень, ніж загальнодержавні, і відбуваються за участі кандидатів, олігархів та місцевих бізнесменів. Хоча парламент продовжував функціонувати протягом більшої частини кампанії, близько 70 відсотків нинішніх народних депутатів висувалися на переобрання.<sup>45</sup> Низка нинішніх депутатів і мерів, які є кандидатами, часто зловживали своїми посадами, включаючи обіцянки та надання допомоги, аби переконати виборців.<sup>46</sup> У деяких випадках органи державної влади та місцевого самоврядування або ж однозначно підтримали деяких мажоритарних кандидатів, або ж проявляли до них особливе ставлення.<sup>47</sup>

Широко розповсюджені практики підкупу виборців включали благодійність, безкоштовні продовольчі або медичні набори, лотерейні квитки та нагороди, концерти, денні подорожі, харчування, і готівку. Національна поліція ініціювала більше 125 кримінальних проваджень щодо факту купівлі голосів.<sup>48</sup> Місія БДПІЛ також отримала інформацію про випадки та спостерігала

<sup>42</sup> 10 липня лідери Опозиційної платформи – За життя провели зустріч із Прем'єр-міністром РФ Дмитром Медведєвим в Москві; 18 липня, Віктор Медведчук, голова Політичної ради партії, зустрівся з Президентом Путіним у Санкт-Петербурзі. Врегулювання конфлікту та питання поставок газу обговорювались на обох зустрічах.

<sup>43</sup> З 5 по 18 липня президент В. Зеленський відвідав Дніпро, Донецьк, Херсон, Харків, Київ, Львів, Луганськ, Одесу та Закарпатську і Запорізьку області.

<sup>44</sup> Платна політична реклама транслювалась в ефірі ICTV і телеканалу «Україна», де описувалися досягнення уряду. В період з 10 червня по 10 липня, Прем'єр-міністр В. Гройсман відвідав Чернігівську, Харківську, Київську, Одеську, Полтавську, Рівненську, Вінницьку та Житомирську області.

<sup>45</sup> Загалом, 307 депутатів висувалися на переобрання, з них 192 у одномандатних виборчих округах.

<sup>46</sup> Чинні кандидати пропонували виборцям подавати заявки на соціальні виплати через свої офіси та місцеві ради; рекламували в своїх агітаційних матеріалах як досягнення державні інфраструктурні проекти та підвищення заробітної плати в державних компаніях, безкоштовно поширювати агітаційні матеріали в поштових відділеннях та громадських автобусах; працівники державних проектів з інфраструктури носили жилети з іменами кандидатів; мери організували закриті агітаційні заходи для працівників муніципалітетів на робочих місцях в робочий час; міські голови змушували державних службовців підписувати меморандум про визнання певних осіб своїми бажаними кандидатами. Шість діючих мерів висувалися як кандидати, у тому числі у ключових округах у Харкові, Львові, Маріуполі, Одесі, Ужгороді та Запоріжжі.

<sup>47</sup> Наприклад, мери та кандидати, яким вони надають перевагу, зверталися до учасників на публічних заходах у м. Миколаєві, а також у Дніпропетровській та Харківській областях. Мер Чернігова з'явився на біл-бордах кандидата, який балотується шляхом самовисування. Кандидатка в Івано-Франківську на рекламних біл-бордах натякала на те, що пов'язана з мером. Міський голова Хуста підтримував одного з кандидатів, який балотується шляхом самовисування. Були зафіксовані достовірні твердження, що мери обмежили рівний доступ до біл-бордів у містах Харків, Маріуполь, Запоріжжя та в Донецькій області.

<sup>48</sup> Національна поліція відслідкувала схеми-піраміди підкупу голосів, в якій виборців залучали самі виборці обіцяючи винагороди. Особи під кодовою назвою «домовий» розподіляли подарунки або гроші мешканцям

тиск на держслужбовців і приватних підприємців, студентів, аби ті відвідували виборчі заходи або голосували певним чином.<sup>49</sup>

На території близько однієї третини одномандатних виборчих округів (55), 79 кандидатів, які балотуються шляхом самовисування, з'явилися у виборчому бюлетені під брендом "Слуги народу" і конкурували з кандидатами, висунутими цією партією.<sup>50</sup> Крім того, інші кандидати також проводили кампанію з тим самим логотипом і кольорами, що й справжні партійці. У 45 одномандатних округах, загалом 152 кандидати мали 69 однакових або схожих імен та/або прізвищ, що було тривалим виборчим зловживанням. Поліція відкрила 46 проваджень пов'язаних із «клонуванням» кандидатів. Загалом, ці так звані «кандидати-клони» могли ввести в оману виборців і вплинути на результати виборів у мажоритарних округах.<sup>51</sup>

Різноманітні засоби були використані для взаємодії з виборцями, включаючи концерти, невеликі зібрання та агітацію за кандидата шляхом по квартирному обходу виборців.<sup>52</sup> Достатньо використовувались телебачення, Інтернет і соціальні мережі, як і біл-борди та плакати, часто не марковані.<sup>53</sup> Деякі зі співрозмовників ММСВ висловлювали занепокоєння про значну роль в кампаніях дезінформації у соціальних мережах.

Було відзначено випадки фізичних нападів на кандидатів.<sup>54</sup> Також зафіксовано випадки нападу на агітаційні намети і зрив агітаційних заходів.<sup>55</sup> Національна поліція ініціювала близько 60

---

певних будинків, іноді від імені кількох кандидатів одразу.

<sup>49</sup> Наприклад, 10 липня студенти були змушені надавати організаційну підтримку на заході одного з лідерів перегонів у одномандатному виборчому окрузі №135 в Одесі. Також 10 липня, під час агітаційного заходу організованого Громадянською Платформою у Львівській області, учасників змусили працівники штабу повернутись на захід під зливою, де основним спікером був лідер партії. У одномандатному виборчому окрузі 78 (Запорізька область) працівники компанії, що належить кандидату по одномандатному виборчому округу, якого висунула партія, були змушені визначити по 10 осіб, що голосуватимуть за такого кандидата. Відмова спричинила б звільнення з роботи. В Донецькій області тренери футбольного клубу були вимушені відвідати заходи кандидата по одномандатному виборчому округу, бо він є спонсором футбольного клубу. По одномандатному виборчому округу №38 (Дніпропетровська область), жінки виборці були проінструктовані розповсюджувати агітаційні матеріали від імені кандидата, що висувався Слугою Народу. В Маріуполі (Донецька область), 27 липня працівники державної служби, включаючи вчителів, були поінформовані у необхідності відвідати в робочий час агітаційний захід кандидата від Опозиційного Блоку.

<sup>50</sup> У бюлетені зазначається, що ці мажоритарні кандидати працюють на «Слугу народу». Міністерство внутрішніх справ ініціювало розслідування на основі скарги, поданої партією «Слуга народу». Відзначимо, що в єдиному реєстрі юридичних осіб Міністерства юстиції, налічується щонайменше 44 суб'єкти з іменем «Слуга народу». Кандидати, які балотуються шляхом самовисування, використовували бренд партії «Голос» у 5 одномандатних виборчих округах. Через скарги партії Слуга Народу, ЦВК прийняла рішення прибрати із бюлетеня інформацію про місце роботи, що збігались у назві із партією Слуга Народу, для кількох кандидатів шляхом самовисування. Остаточна кількість таких випадків не відома, так само як і не відомо чи перевипустили бюлетені.

<sup>51</sup> У трьох окремих одномандатних округах було зафіксовано приклад кандидата шляхом самовисування, який використовував таке саме ім'я, що й партія. Зокрема, Опозиційна платформа - За життя, Опозиційний Блок і Європейська Солідарність.

<sup>52</sup> МСВ БДПЛ спостерігала за 159 передвиборчими заходами головних претендентів по всій країні.

<sup>53</sup> Національна поліція повідомила про 648 випадків немаркованих агітаційних матеріалів. Знищення агітаційних матеріалів спостерігалось в містах Бердянськ, Черкаси, Чернігів, Харків, Кривий Ріг, Львів, Маріуполь, Миколаїв, Слов'янськ, Запоріжжя, а також у Донецькій, Херсонській, Хмельницькій, Київській, Рівненській та Закарпатській областях.

<sup>54</sup> 16 липня кандидата від Опозиційного блоку по 132 одномандатному виборчому округу в Миколаївській області було знайдено мертвим; було ініційовано розслідування по факту вбивства. 13 липня кандидат від Слуги Народу по 190 одномандатному виборчому округу (в Хмельницькій області), звернувся до поліції через погрози життю, якщо не відкличе своєї кандидатури. Кандидата шляхом самовисування по одномандатному виборчому округу в Сумській області жорстоко побили, іншому погрожували зброєю у Вінницькій області; на кандидата від партії Свобода у Хмельницькій області було вчинено напад з ножом.

<sup>55</sup> На міські штаби Опозиційної платформи – За життя у Маріуполі та Харкові були вчинені напади, а у

розслідувань випадків хуліганства. Широку агітацію проводили громадські об'єднання, на користь кандидатів з якими вони пов'язані. Див. також розділ про Фінансування передвиборчих кампаній. 19 липня, Національне антикорупційне бюро та національне бюро розслідувань провели обшуки в офісах компаній, що частково належать лідеру Європейської Солідарності, колишньому Президенту Петру Порошенку.<sup>56</sup>

У той час як більшість учасників передвиборчих перегонів обрали українську мову, були й ті, що обрали російську. Тон кампанії був досить поляризованим, і були відзначені випадки провокаційної риторики та негативної передвиборчої агітації.<sup>57</sup> Участь жінок у політичних телевізійних програмах обмежувалася лише п'ятьма найбільш відомими жінками-політиками (з партій ВО «Батьківщина», «Слуга народу», «Опозиційна платформа - За життя»). Деякі приклади гендерних стереотипів були відзначені на приватних телеканалах 112 та 1+1. Із позитивних тенденцій, УА:Перший прагнув сприяти гендерній рівності, запрошуючи менш відомих жінок-політиків. Жінки брали участь як доповідачі у 33 відсотках заходів виборчих кампаній, що моніторились, де рідко піднімалися питання гендерної рівності. Деякі співрозмовники висловили думку, що жінки не хочуть висуватись, особливо в мажоритарних округах, через більш жорстку політичну конкуренцію.

### Фінансування виборчих кампаній

Законодавчі зміни 2015 року частково стосувалися деяких попередніх рекомендацій БДПЛ та Ради Групи Держав Ради Європи проти корупції (GRECO), включаючи гармонізацію правил фінансування виборчих кампаній усіх видів виборів і загальних фінансів партій, ухвалення шаблону деталізованих звітів про фінансування кампанії і запровадження незалежного аудиту фінансів партій та передвиборчих кампаній. Тим не менше, регуляторна нормативно-правова база у тому вигляді, в якому вона наразі імплементована, не забезпечує прозорості фінансування кампаній, залишаючи можливість неналежного впливу великих донорів на політиків, кумівство, протекціонізм і надмірний вплив на волю виборців. Політична партія може витратити до 370 млн. грн. (приблизно 12.6 млн. євро), а мажоритарний кандидат до 16 млн. грн. (приблизно 564,000 євро).

Всі партії, відкрили спеціальні банківські рахунки (виборчі фонди), як передбачено законом, 778 мажоритарних кандидатів не виконали цієї вимоги, і ЦВК винесла їм 38 попереджень.<sup>58</sup> Як передбачено законом, більшість банківських рахунків для виборчих коштів були відкриті до 3 липня, що залишило доходи отримані до цієї дати і понесені витрати незазначеними у звітах.<sup>59</sup> Багатьом кандидатам банки перешкоджали, тоді як інші швидше за все затримали відкриття

---

Запоріжжі на «Європейську Солідарність»; на штаб кандидата шляхом самовисунання в Одеській області також здійснили напад вандали. Димові шашки були закинуті в офіс кандидата шляхом само висування та колишнього голови районної адміністрації (звільнено 27 червня) Житомира. Було знищено агітаційні намети партій Опозиційний блок у Маріуполі, Батьківщина у Чернігові та Слуга народу в Харкові. Перепони у проведенні агітаційних заходів спостерігалися в Чернівцях, Хмельницькому, Хусті, Одесі, Ужгороді та Житомирі. Також транспортний засіб, що належить кандидату шляхом само висування у Закарпатській області було підпалено, так само як і ТЗ політичної партії Свобода у Рівному і волонтера партії Слуга Народу в Рівненській області.

<sup>56</sup> Європейська солідарність описувала ці обшуки як такі, що мали на меті дискредитувати партію та її лідера у вечір дня виборів.

<sup>57</sup> У тому числі чотири партії, що використовують зневажливі висловлювання стосовно росіян: Громадянська Позиція, Європейська Солідарність, Самопоміч і Партія Свобода.

<sup>58</sup> Партія Сила людей відкрила банківський рахунок 19 липня. Деякі мажоритарні кандидати заявили, що не відкрили виборчих фондів, оскільки використовували лише свої власні кошти.

<sup>59</sup> Закон вимагає від кандидатів відкрити банківські рахунки впродовж 10 днів після реєстрації їх ЦВК. Багато кандидатів розпочали свою виборчу кампанію до їх реєстрації.

рахунків.<sup>60</sup> Відповідно до закону банки повинні повідомляти ОВК про відкриття банківських рахунків (виборчих фондів), що у багатьох випадках не було зроблено вчасно.

Кандидати можуть використовувати свої власні кошти до витратної межі, що надає заможним кандидатам надмірну перевагу. Всупереч правовій забороні, декілька мажоритарних кандидатів повідомили, що їх кампанія була профінансована партіями, які їх висунули; це надало кандидатам, висунутим партіями, несправедливу перевагу перед кандидатами шляхом самовисування. Кандидати також можуть отримувати грошові внески, сума яких є обмеженою законодавством. Фізична особа може зробити внесок на суму 1.6 млн. грн. (приблизно 56,400 EUR) партії чи кандидату, тоді як юридична особа – вдвічі більше. Відповідно до закону більшість внесків було внесено готівкою до виборчих фондів, а не перераховано безготівковим шляхом, який полегшує передачу коштів, що походять з невідомих джерел.

Не дивлячись на складну процедуру забезпечення фінансування, була отримана достовірна інформація щодо схем фінансування, спрямованих на перевищення законодавчо встановлених лімітів або з нелегальних джерел, включаючи фінансування від юридичних осіб, з якими укладено договір про державні закупівлі, власниками яких є або з якими пов'язані кандидати, включаючи діючих народних депутатів. Широка виборча активність була проведена громадськими асоціаціями, включно з благодійними, пов'язаними з партіями і кандидатами.<sup>61</sup> Важливо, що регулювання фінансування виборчої кампанії не може бути застосовано до таких третіх сторін, залишаючи їх доходи і витрати нерегульованими, а відтак і невідомими.<sup>62</sup> Вперше партії мають право на відшкодування з державного бюджету своїх витрат на виборчу кампанію за рахунок отриманих внесків, у випадку проходження до парламенту.

Проміжні звіти про фінансування виборчої кампанії 21 партії та 1558 мажоритарних кандидатів були опубліковані на сайтах ЦВК та Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК). Остаточні звіти партій і кандидатів повинні бути отримані на 15 і 7 день після дня виборів відповідно і повинні бути опубліковані ЦВК і НАЗК впродовж дня. Висновки ОВК та ЦВК повинні бути опубліковані впродовж 20 і 30 днів після дня виборів, відповідно. НАЗК проінформувало про перевірку законності внесків.<sup>63</sup> ЦВК заявило про перехресні перевірки заявлених доходів і витрат на основі банківських виписок, але не зобов'язана виявляти не задекларовані доходи і витрати, що не забезпечує змістовного нагляду. ОВК утворили робочі групи, для дослідження фінансування виборчих кампаній, але вони не були впевнені у своїх повноваженнях. Напередодні дня виборів не було зафіксовано жодного фінансового порушення і

<sup>60</sup> Кандидати інформували про затримку в отриманні реєстраційних документів від ЦВК, так само як і затримки у банках у зв'язку з недосконалістю процедур і недостатньою обізнаністю банківських співробітників.

<sup>61</sup> Майже всі політичні партії мають такі організації з назвами ідентичними або схожими з назвами партій і велика кількість пов'язаних кандидатів, висунутих шляхом самовисування. Такі асоціації проводили оплату друкованих агітаційних матеріалів і реклами у соціальних мережах, організовували виборчі заходи, пропонували безплатно чи за зниженими цінами товари та послуги виборцям і впроваджували інфраструктурні та соціальні проекти.

<sup>62</sup> [Рекомендація Рек \(2003\) 4 Кабінету Міністрів Ради Європи «Щодо загальних правил проти корупції у фінансуванні політичних партій і виборчих кампаній» встановлює](#), що «правила щодо фінансування політичних партій, повинні застосовуватися, у разі необхідності, до всіх суб'єктів, які пов'язані прямо чи непрямо з політичною партією або іншим чином знаходяться під контролем політичної партії».

<sup>63</sup> Заборонено внески з іноземних та анонімних джерел, від незареєстрованих представників громадянського суспільства, благодійних та релігійних організацій, інших політичних партій, фізичних та юридичних осіб, з якими укладено договір про державні закупівлі або які мають податкову заборгованість, а також від органів державної влади й органів місцевого самоврядування і юридичних осіб, що повністю або частково належать їм чи пов'язані з державними чи місцевими посадовими особами.

жодних санкцій не було накладено. Система ефективних, пропорційних і стримуючих санкцій відсутня.<sup>64</sup>

### Засоби масової інформації

Загальний медіа простір є різноманітним, але характеризується відсутністю незалежності медіа від політичних інтересів. П'ять найбільших приватних медіа груп, якими володіють олігархи, мають загальну частку аудиторії понад 70%.<sup>65</sup> Редакційна політика та політичні завдання цих ЗМІ, як на національному, так і на регіональному рівнях, слугують винятково економічним і політичним інтересам їх власників. Такі інтереси значною мірою визначають доступ кандидатів до ЗМІ. Це підриває незалежність і довіру суспільства до медіа.

Конституція гарантує свободу слова і забороняє цензуру, а законодавча база передбачає загальну свободу ЗМІ. Разом з тим, безпека журналістів залишається серйозною проблемою, оскільки вони стикаються із загрозою насильства та залякування. Це часто призводить до самоцензури.<sup>66</sup> Нещодавно журналіст, який став відомим завдяки розслідуванню і висвітленню корупції, помер внаслідок насильницького нападу 4 травня у Черкасах. Інший журналіст був жорстоко побитий під час виконання своїх професійних обов'язків у Харкові 7 червня.<sup>67</sup>

Приватне телебачення є основним джерелом інформації, наступні за популярністю – Інтернет-сайти, соціальні мережі та газети. 14 червня, після придбання каналу *ZIK*, Тарас Козак створив новий медіа-холдинг «Новини», намагаючись залучити аудиторію західної України.<sup>68</sup> Побоюючись політичного втручання у свою роботу, декілька топ-менеджерів та журналістів каналу *ZIK* оголосили про звільнення.

Національна суспільна телерадіокомпанія України (UA:Суспільне) залишається суттєво недофінансованою, її щорічний бюджет, всупереч вимогам законодавства, скорочується другий рік поспіль.<sup>69</sup> Це знижує її здатність ефективно конкурувати з приватним телебаченням і задовольняти інформаційні потреби суспільства на національному та регіональному рівнях, як це передбачено законом. Більше того, низька частка аудиторії UA:Суспільного показує, що, не зважаючи на якість пропонованих програм, воно до цього часу не є альтернативою глибоко політизованому сектору приватного телебачення.

Відповідність діяльності медіа українському законодавству контролюється Національною радою з питань телебачення і радіомовлення (НРУТР). НРУТР не спрацювала на повну силу, неефективно реагуючи на порушення у медіа сфері під час передвиборчого періоду.<sup>70</sup> На

---

<sup>64</sup> Можливі санкції включають штрафи від 1,200 грн. До 6770 грн. (EUR 40 - 227) і призупинення державного фінансування, в тому числі і відшкодування витрат на проведення кампанії.

<sup>65</sup> П'ять найбільших медіа-груп це Star Light Media, 1+1 Media, Inter Media, Media Group Ukraine і Новини.

<sup>66</sup> Див. [26-й звіт Управління Верховного комісара ООН з прав людини](#).

<sup>67</sup> Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ рішуче засудив напади. Див. Заяви від [6 травня 2019](#), [11 червня 2019](#) і [20 червня 2019](#).

<sup>68</sup> Тарас Козак, депутат ВРУ, на даний момент балотується 10-м у списку партії «Опозиційна платформа – За життя», і є власником каналу *112* та *News One*, придбаного у 2018. Разом із недавно придбаним каналом *ZiK*, вони формують нову медіа групу «*Novyny*» (*News*) з п'ятьма відсотками загального сектора телебачення і радіомовлення. Тарас Козак також є близьким соратником і партійною довіреною особою Віктора Медведчука, досвідченого українського політика і олігарха, близького до російського Президента Володимира Путіна. В.Медведчук посідає третє місце у партійному списку «Опозиційної платформи – за життя».

<sup>69</sup> Поточний державний бюджет виділяє лише близько половини законодавчо обов'язкової суми на суспільне мовлення. Закон «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» гарантує UA: Суспільному фіксовану суму в розмірі 0,2 відсотка від розміру державного бюджету попереднього року.

<sup>70</sup> НРУТР складається з восьми членів, які призначаються на п'ятирічний термін з можливістю одноразового

противагу попереднім парламентським виборам, Верховна Рада не прийняла мораторій на перевірку ЗМІ для забезпечення свободи самовираження і безперешкодного висвітлення подій, пов'язаних з виборами, засобами масової інформації. 9 липня НРУТР ініціювала перевірку телеканалу *NewsOne* через повідомлення останнього про проведення 12 липня у прямому ефірі телемосту у партнерстві з російським телеканалом.<sup>71</sup> 8 липня генеральна прокуратура розпочала кримінальне провадження проти телеканалу *NewsOne* по факту можливої державної зради. 13 липня на приміщення телеканалу *112 Україна*, частини цього ж медіа холдингу, було здійснено напад.<sup>72</sup>

Моніторинг медіа МСВ БДПЛ показав, що ЗМІ широко висвітлювали кандидатів у форматах дебатів і ток-шоу.<sup>73</sup> Висвітлення виборів приватними телеканалами було сфокусовано в основному на 7 партіях, тоді як UA:Суспільне також запрошувало для представлення своїх програм менші партії і кандидатів в одномандатних округах.<sup>74</sup> Більше того, у відповідності до закону безкоштовний ефірний час був наданий 22 політичним партіям на суспільному телебаченні і радіо.<sup>75</sup> Всі партії, окрім однієї, скористалися цією можливістю.

Законодавчі вимоги щодо збалансованого і неупередженого висвітлення часто порушувалися приватними телеканалами, які моніторилися. Декілька журналістів і ведучих проявили значну упередженість щодо окремих партійних лідерів і членів партій, сприяючи окремим запрошеним гостям і роблячи упереджені заяви. На телеканалах *112 Україна* і *Прямий*, була надана перевага за обсягом і тоном редакційного висвітлення відповідно «Опозиційній платформі – за життя» і «Європейській солідарності».<sup>76</sup> Телеканал *1+1* широко і позитивно висвітлював «Слугу народу», у той же час представники і лідер «Європейської солідарності» подавалися у негативному світлі. Телеканал *ICTV* присвятив 25 відсотків свого контенту «Українській стратегії Гройсмана», 23 відсотки – «Батьківщині», 22 відсотки – «Слузі народу», 15 відсотків – «Європейській солідарності», 14 відсотків – «Голосу», переважно у нейтральному тоні.

Відповідно до виборчого законодавства, чітко маркована платна політична реклама дозволяється у публічних та приватних ЗМІ після реєстрації кандидата ЦВК. Під час виборчої кампанії платна реклама широко використовувалась дев'ятьма партіями.<sup>77</sup> Всупереч виборчому закону велика

---

переобрання. Парламент і Президент призначають по 4 члени. Орган не працював на повну силу до 7 липня з огляду на неможливість зібрати кворум.

<sup>71</sup> Телеміст «Нам треба поговорити» був ініціативою телеканалу *NewsOne* і телеканалу *Russia24* забороненим в Україні з 2014. НРУТР ініціювало перевірку, засновану на підозрі щодо здійснення телеканалом діяльності, спрямованої на порушення законодавчих положень, які забороняють розпалювання ненависті та зазіхання на територіальну цілісність України. Протести громадськості, критика з боку Президента Зеленського та спеціальне засідання РНБО 7 липня змусили телеканал скасувати ці плани.

<sup>72</sup> Див. заяву представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ [від 13 липня 2019](#), якою засуджуються атаки.

<sup>73</sup> МСВ БДПЛ моніторила 6 телевізійних каналів із національним покриттям, у прайм-тайм (18:00-24:00): державний UA:Перший та 5 приватних каналів: Україна, 1+1, ICTV, 112 Україна та Прямий. МСВ БДПЛ також відслідкував контент, пов'язаний з виборами, у національних і регіональних новинах, на веб-сторінках і в соцмережах деяких кандидатів.

<sup>74</sup> «Європейська солідарність», «Батьківщина», «Опозиційний блок», «Опозиційна платформа – за життя», «Радикальна партія», «Слуга народу», «Українська стратегія Гройсмана».

<sup>75</sup> Партії отримали 60 хвилин, розділені на два блоки по 30 хвилин кожен. Надання безкоштовного ефірного часу на місцевих державних каналах було вирішено окружними виборчими комісіями у співпраці з місцевими філіалами UA:Суспільного.

<sup>76</sup> Телеканал *112* присвятив 63 відсотки свого виборчого висвітлення «Опозиційній платформі – за життя», 18 відсотків – «Українській стратегії Гройсмана», 11 відсотків – «Батьківщині», 5 відсотків – «Слузі народу». *Прямий* надав 68 відсотків «Європейській солідарності», 8 відсотків – «Опозиційній платформі – за життя», 9 відсотків – «Слузі народу», часто у негативному тоні, 6 відсотків «Радикальній партії», 4 відсотки – «Українській стратегії Гройсмана», 3 відсотки – «Голосу» і 2 відсотки – «Батьківщині».

<sup>77</sup> Громадянська Позиція, Європейська Солідарність, Батьківщина, Опозиційна платформа за життя, Опозиційний блок, Радикальна партія, Слуга Народу, Голос, Українська Стратегія.



кількість немаркованих рекламних матеріалів («джинса») була виявлена у прайм-тайм новинах більшості приватних телеканалів, що моніторились, переважно на користь Опозиційної платформи – за життя, Європейської солідарності, Радикальної партії, Опозиційного Блоку. Представники регіональних і місцевих ЗМІ повідомили спостерігачів МСВ БДПЛ, що широко розповсюдженою практикою є публікація у медіа проплачених повідомлень політичного змісту, особливо у виборчий період. Це вводить в оману виборців і не відображає справжнього змісту політичних програм.

## Національні меншини

Конституція гарантує рівність для всіх громадян, і повноцінно забезпечує політичні, громадянські та соціальні права національних меншин.<sup>78</sup> Вона також забезпечує використання мов національних меншин, одночасно утверджуючи українську мову як державну.<sup>79</sup>

Нормативно-правова база, що стосується національних меншин, фрагментована і застаріла.<sup>80</sup> Вона не забезпечує якихось спеціальних заходів, що сприяють представництву національних меншин. Закон не забороняє діяльність політичних партій, що засновані на мовній чи етнічній приналежності. Разом з тим, вимога щодо підтримки рішення про формування політичної партії двома третинами областей і 5-відсотковий прохідних бар'єр до Парламенту перешкоджають появі партій, спеціально створених для представлення інтересів національних меншин.

Кількість представників національних меншин у всеукраїнських партійних списках була обмеженою. Сім представників кримськотатарського народу було включено до списків п'яти політичних партій.<sup>81</sup> Кандидати з представників національних меншин у Закарпатті зазначили, що наявне розмежування одномандатних округів було здійснено у несприятливий для представництва національних меншин спосіб.<sup>82</sup> Декілька співрозмовників МСВ БДПЛ висловили занепокоєння, що ця проблема, подвоєна наявністю «клонів» кандидата, може призвести до зниження представництва угорської національної меншини в парламенті.<sup>83</sup>

У передвиборчий період вступив в силу закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що робить українську мову єдиною мовою проведення виборів і референдумів. Тим не менш, представники національних меншин мали можливість використовувати мови національних меншин на рівні з українською мовою в агітаційних матеріалах і під час проведення виборчої кампанії. 17 липня Міністерство Закордонних справ

<sup>78</sup> За даними останнього перепису населення 2001 року, більшість громадян складають українці (77.8 відсотків), за ними йдуть росіяни (17.3 відсотка). Інші національні меншини включають білорусів, молдаван, кримських татар, болгарів, угорців, румунів, поляків, ромів, євреїв та багато інших, менших за чисельністю груп.

<sup>79</sup> Україна ратифікувала Рамкову конвенцію про захист національних меншин та Європейську хартію регіональних мов або мов меншин.

<sup>80</sup> Закон «Про національні меншини в Україні» прийнятий у 1992 році, до набуття чинності Конституції України у 1996 році.

<sup>81</sup> «Європейська солідарність», «Голос», «Партія зелених України», «Сила і честь» і «Українська стратегія Гройсмана».

<sup>82</sup> Відповідно до виборчого законодавства, «там, де це можливо», межі одномандатних округів повинні бути встановлені з урахуванням інтересів національних меншин, що проживають на відповідній території. у випадках, коли кількість представників національних меншин, що проживають на території адміністративно-територіальної одиниці, більша, ніж необхідно для формування одного одномандатного округу, то округи мають бути сформовані таким чином, щоб в одному з них представники національних меншин становили більшість від кількості виборців в окрузі.

<sup>83</sup> Двоє кандидатів, висунутих в порядку самовисування, з 16 кандидатів на окрузі 73 мають однакові прізвища, імена та по-батькові. Один з них є діючим народним депутатом, у той час як інший є місцевим жителем без попереднього досвіду в політиці.

висловило стурбованість з приводу незаконного втручання іноземних громадян у виборчу кампанію на території проживання угорської національної меншини.<sup>84</sup>

## Скарги та апеляції

Незважаючи на те, що законодавство належним чином забезпечує процес, те, як воно зараз застосовується, не забезпечує ефективного захисту прав виборців, а його прозорість можна покращити. Поточна юрисдикція судів та виборчих комісій по більшості питань призвели до невідповідності деяких скарг.<sup>85</sup> Всупереч загальній практиці, виборці можуть подавати скарги лише щодо порушень їх особистих прав, а зразки скарг відсутні.<sup>86</sup> Тоді як суди інформують ЦВК про отримані скарги, ОВК ані інформують про скарги, ані розміщують свої рішення з приводу скарг в он-лайн системі *Вибори*. ЦВК отримує інформацію про скарги від ОВК і публікує статистику, але лише після виборів.

До виборів ЦВК проінформувала, що отримала понад 1000 звернень і близько 150 скарг. Пізніше, близько 62 були визнані неприйнятними для розгляду секретаріатом ЦВК у зв'язку з технічними неточностями, що суперечить міжнародній практиці.<sup>87</sup> Інші скарги були розглянуті на відкритих засіданнях ЦВК, і рішення по 58 з них були опубліковані, часто з порушенням строків. Крім того, близько 200 звернень і скарг було направлено в суди, в основному, стосовно реєстрації кандидатів і участі у виборчих комісіях. Рішення були опубліковані он-лайн на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень. По скаргах, що були визнані законними, суд у деяких випадках, зобов'язав ЦВК зареєструвати кандидатів і партії, яким було відмовлено у реєстрації, тоді як в інших випадках – лише переглянути їхні заяви.<sup>88</sup> У деяких випадках перегляду апеляції, ЦВК всупереч закону винесло таке саме рішення, яке оскаржувалося.<sup>89</sup>

Національна поліція зареєструвала на інтерактивному порталі близько 8500 можливих кримінальних і адміністративних правопорушень, потенційно пов'язаних з виборами. Було ініційовано більше 500 кримінальних і більше 900 адміністративних проваджень, у більшості своїй пов'язаних з немаркованими або зіпсованими агітаційними матеріалами, кандидатів-клонів, підкупом виборців і хуліганством. МСВ БДПЛ не повідомляли про будь-які дії, спрямовані на зупинення насилля чи затримання правопорушників аби притягнути до відповідальності.

<sup>84</sup> Див. [заяву МЗС](#).

<sup>85</sup> ЦВК заперечила прийнятність скарг, які було подано проти ДВК, посилаючись на те, що лише бездіяльність ДВК може бути оскаржена в ЦВК, коли рішення та дії можуть бути оскаржені в суді. Розділ 97 [Кодексу належної практики](#) зазначає, що «процедура подачі апеляції, а саме, повноваження та обов'язки різних органів мають чітко регулюватись законом, аби уникнути конфліктів юрисдикції (позитивних чи негативних). Ані позивачі, ані органи влади не мають права обирати апеляційний орган».

<sup>86</sup> Розділ 96 [Кодексу належної практики](#) передбачає, що «процедура повинна бути простою, і забезпечення виборців спеціальними апіляційними формами допомагає її зробити такою». Водночас розділ 99 визначає, що «всі кандидати і всі виборці, зареєстровані у відповідному окрузі, повинні мати право на оскарження. Для скарг виборців щодо результатів виборів може бути скликаний кворум».

<sup>87</sup> Точніше, відсутність контактної інформації суб'єкт оскарження і подання скарги після спливу юридичного строку. Розділ 96 [Кодексу належної практики](#) визначає, що «необхідно ліквідувати формалізм і таким чином уникати рішень щодо неприйнятності, особливо у політичних справах».

<sup>88</sup> Наприклад, Шостий адміністративний апеляційний суд зобов'язав ЦВК зареєструвати О. Оніщенко, І.Поліно і Ліберальну партію України, тоді як той же суд наказав ЦВК переглянути апеляції А. Корнацького, І.Пластун, О.Молодцова, А.Євлакова і політичної партії «Рух нових сил», очолювану Міхаїлом Саакашвілі.

<sup>89</sup> Закон Про вибори передбачає, що «якщо рішення не було визнане недійсним з формальних підстав, виборча комісія не може прийняти рішення, яке по суті повторює рішення, визнане судом протиправним».).

## Національні та міжнародні спостерігачі

Закон передбачає можливість спостереження за виборчим процесом для міжнародних і національних спостерігачами, включаючи неурядові організації, статутом яких передбачено здійснення діяльності зі спостереження за виборами. Також кожен кандидат в одномандатному виборчому окрузі має право призначати довірених осіб і спостерігачів, що представлятимуть кандидата та спостерігатимуть за виборчим процесом. Зміни до законодавства, прийняті в лютому 2019 року, забороняють участь у спостереженні за виборами в Україні громадянам Російської Федерації та особам, пропозиції стосовно яких ініційовано або внесено Російською Федерацією.<sup>90</sup> Це розходиться з розділом 8 Копенгагенського документу 1990 року.<sup>91</sup> ПАРЄ скасувала свою участь у ММСВ, як наслідок рішення Української влади відкликати запрошення Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) через відновлення права голосу для делегації Російської Федерації в Асамблеї.

Загалом, зі 170 НУО, що подали заяви у ЦВК, 163 було надано дозвіл мати спостерігачів на вибори, включаючи 143 НУО, що подавали заявку на спостереження по всій країні. Більшість з цих організацій були нещодавно створені. У низці випадків, їхні назви схожі з назвами політичних партій, що викликало занепокоєння з приводу того, чи пов'язані ці організації з цими партіями чи кандидатами. Зловживання громадським спостереженням може негативно вплинути на сприйняття неупередженості національних спостерігачів та їхньої ролі у виборчому процесі. МСВ БДПЛ відзначила лише декілька НУО, що працювали на території всієї країни у передвиборчий період. Згідно з даними на сайті ЦВК, загалом 27901 національним спостерігачам надано дозвіл на спостереження, більшість з яких були з чотирьох НУО.<sup>92</sup> ЦВК зареєструвала більше 1719 міжнародних спостерігачів від 33 організацій чи іноземних країн.

## День виборів

«День тиші» повинен розпочинатися опівночі п'ятниці перед днем виборів. Проте, в більшості областей країни агітаційні матеріали не були видалені і з'явилися нові немарковані плакати і білборди.<sup>93</sup> Також тривало широке використання основними партіями політичної реклами на Facebook сторінках.<sup>94</sup> Напередодні дня виборів телеканал Прямий у партнерстві з 5 Каналом вів прямий ефір на тему «Зупинити реванш» - один з головних девізів партії «Європейська Солідарність». Представники партії використовували телепередачу для інформування виборців про успіхи партії та її лідера Петра Порошенка. Телеканал *112 Україна* транслював у прямому

<sup>90</sup> Змінене законодавство забороняє «особам, які є громадянами держави або пропозиції стосовно якої ініційовано або внесено державою, визнаною Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом». Директор БДПЛ у [заяві](#) від 7 лютого висловила жаль щодо цього рішення, таку ж думку висловив і Керуючий офісом ОБСЄ у [заяві](#) від 8 лютого.

<sup>91</sup> Розділ 8 [Копенгагенського документу 1990](#) року передбачає, що «участь держав підтверджує, що присутність спостерігачів, як міжнародних, так і місцевих, може сприяти виборчому процесу...»

<sup>92</sup> Громадянська мережа ОПОРА, Комітет виборців України (КВУ), Громадський рух Українська стратегія, та Передові правові ініціативи

<sup>93</sup> Наприклад, 20 липня у Житомирі та в Полтаві з'явилися численні новостворені білборди з гаслом партії «Слуга народу»: «Зробимо їх ще раз». Хоча білборди не містять назви партії, вони використовують партійні кольори і символи, ідентичні тим, що використовувались у агітаційних матеріалах партії. У Чернігові, Харкові та Покровську, Опозиційний блок встановив білборди, які не містять логотипу партії, але у інший спосіб ідентичні тим, що використовувались під час виборчої кампанії. У Дніпрі, Опозиційна платформа - За життя встановлювала білборди з логотипом партії, але без тексту. У Мелітополі (Запорізька область) діючий міський голова та кандидат, що балотується шляхом самовисування, рекламували концерт на білбордах з ідентичним графічним і кольоровим оформленням своїм рекламним матеріалам.

<sup>94</sup> «Європейська солідарність», «Батьківщина», «Свобода», «Опозиційна Платформа - За життя», «Сила і честь», «Слуга народу» і «Голос».

ефірі не менше трьох молитовних служб «За життя», чітке посилення на партію «Опозиційна платформа – За життя». Вадим Рабинович – номер другий у партійному списку - звернувся до виборців з проханням реалізувати своє право голосу, інакше "За життя" програє.

За даними ЦВК, небагато випадків імен кандидатів на бюлетенях одномандатних виборчих округів, які помилково були позначені «вилученими» і перевидані в день виборів.<sup>95</sup> Практика заміни членів ОВК і ДВК продовжилась у день виборів.<sup>96</sup> Відкриття виборчих дільниць було оцінено позитивно у 191 зі 200 виборчих дільницях, на яких проводилось спостереження. За декількома винятками, були дотримані встановлені процедури. Процес голосування був оцінений позитивно у 99 відсотках виборчих дільниць, на яких проводилось спостереження. Спостерігачі ММСВ охарактеризували процес як прозорий і добре організований з високим рівнем відповідності встановленим процедурам.

Було відзначено проблеми, пов'язані з таємницею голосування: виборці не завжди таємно заповнювали свої бюлетені у 5 відсотках спостережень, майже не склали свої виборчі бюлетені перед подачею у 19 відсотках спостережень. Скупчення людей спостерігалось у 3 відсотках спостережень, що, можливо, також вплинуло на таємницю волевиявлення. У 10 випадках спостережень, одному чи більшій кількості виборців не було дозволено проголосувати, в основному через відсутність належних документів, що посвідчують особу, і через відсутність у списку виборців. Близько 62 відсотків дільниць для голосування не були обладнані для людей з фізичними вадами, і у 24 відсотках спостережень розміщення інформаційних матеріалів кандидатів було незручним.

Особи, яким не було дозволено знаходитися всередині виборчої дільниці, були помічені у 5 відсотках спостережень, приблизно половина з них були поліцейськими чи представниками служби безпеки. Кандидати і спостерігачі від партій були присутніми у 97 відсотках спостережень і національні спостерігачі у 31%.

Підрахунок голосів був оцінений позитивно на 242 з 273 виборчих дільниць, де проводилось спостереження. Процес підрахунку був прозорим, і кандидати і спостерігачі від партій були присутні майже на всіх підрахунках, на яких проводилось спостереження, тоді як національні спостерігачі були присутніми лише на одній третині. Невстановлені особи всередині виборчих дільниць були виявлені у 15 випадках і були переважно поліцією чи представниками служби безпеки. Надмірне втручання у процес підрахунку голосів, переважно спостерігачами від кандидатів чи партій, було зафіксовано у 23 випадках.

Спостерігачі ММСВ повідомляли, що часто не дотримувались основних узгоджувальних процедур, включаючи неоголошення кількості виборців у списку виборців (37 випадків), підписів виборців у основному списку та у списку для мобільного голосування (58 та 56 випадків, відповідно), чи використаних корінців бюлетенів (59 випадків). У 73 випадках підрахунку голосів, за якими спостерігали, дані визначені під час узгоджувальних процедур не вносились у протоколи до відкриття скриньок для голосування. На 44 підрахунках голосів, ДВК не визначали дійсність спірних бюлетенів шляхом голосування. Не чітко дотримувались черговості кроків прописаних для заповнення протоколу у більш ніж третині підрахунків, за якими спостерігали. Члени ДВК попередньо підписали протоколи результатів у 27 випадках та у 2 випадках спостерігачі ММСВ зафіксували спробу навмисно сфальсифікувати результати. 46 ДВК на яких

<sup>95</sup> Імена кандидатів, які знялися з перегонів за день до дня виборів, були виключені з бюлетеня. У одномандатних округах 27 (Дніпро), 32 (Кривий Ріг) і 65 (Житомир), ДВК поставили печатки на неправильних прізвищах.

<sup>96</sup> У день виборів, у відповідь на вимогу партії «Самопоміч», ОДК 94 замінило членів ДВК, представників партії «Самопоміч» у виборчих дільницях округу 94 у Київській області. Подана у день виборів заява партії «Самопоміч» щодо звільнення всіх членів ОДК не була розглянута ЦВК. У ОДК 198 (Черкаська область) двох членів комісії було замінено.

проводилось спостереження, мали проблеми із заповненням протоколів. В одній чверті ДВК де проводились спостереження, їх не вивішували.

Перші етапи встановлення результатів голосування оцінено негативно у 1/5 ОВК [37 зі 134 ОВК в яких проводилось спостереження], в основному через напругу всередині чи навколо ОВК та неадекватні умови в ОВК, що спричинили скупчення людей, та обмежену прозорість, а також обмеження доступу спостерігачів у 8 з них. Приблизно у 10% ОВК [14] спостерігачі ММСВ описували процес словами «хаотичний, неорганізований та напружена атмосфера». Спостерігачі повідомили про 53 випадки коли в приміщенні ОВК змінювали дані в протоколах, що суперечить закону та підриває цілісність процесу встановлення результатів. До 6 ранку понеділка, лише 6 зі 130 ОВК в яких проводилось спостереження, обробили половину протоколів, що свідчить про низьку швидкість процесу. Встановлення результатів голосування переривалось у принаймні 2 ОВК та станом на 12 дня мало бути відновлено. Негативна оцінка процесу встановлення результатів була надана через хаотичну природу процесу та несправність електронної системи обробки протоколів. Копії протоколів встановлення результатів виборів не були надані відповідним особам у 37 випадку.

Явка виборців була зафіксована на рівні 49.84%

*Єдиною офіційною версією цього звіту є англійська.  
Водночас, з цим звітом можна ознайомитись також українською мовою*

---

#### ІНФОРМАЦІЯ ПРО МІСІЮ ТА ПОДЯКА

---

Київ, 22 липня 2019 – Ця заява про попередні висновки та результати є результатом спільних зусиль Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (БДПІЛ), Парламентської Асамблеї ОБСЄ (ПА ОБСЄ), Європейського Парламенту (ЄП) та Парламентської асамблеї НАТО (ПА НАТО). Було проведено оцінку з метою визначення відповідності виборів зобов'язанням ОБСЄ, та іншим міжнародним зобов'язанням та демократичних виборів, а також національному законодавству.

Спеціальним координатором та лідером місії короткострокових спостерігачів ОБСЄ Голова ОБСЄ призначив пана Ілкку Канерву. Пані Серен Моборнь очолила делегацію ПА ОБСЄ. Головою делегації ЄП став пан Девід МакАлістер, а головою делегації ПА НАТО – пані Мадлин Мун. Посол Альберт Йонсон є Головою МСВ БДПІЛ, яка розпочала свою роботу 11 червня.

БДПІЛ, ПА ОБСЄ та ЄП ухвалили Декларацію принципів міжнародного спостереження за виборами 2005 року. Дану Заяву про попередні результати та висновки зроблено до завершення виборчого процесу. Остаточна оцінка виборів частково залежатиме від здійснення наступних етапів виборчого процесу, в тому числі підрахунку голосів, встановлення результатів голосування та оголошення результатів виборів, а також розгляду можливих скарг або апеляцій, поданих після дня голосування. БДПІЛ опублікує вичерпний остаточний звіт, в тому числі рекомендації щодо потенційних покращень, приблизно через вісім тижнів після завершення виборчого процесу. ПА ОБСЄ представить свій звіт під час Осінньої сесії в Маракеші в жовтні 2019 року. ЄП презентує свій звіт на найближчому засіданні його Комітету із закордонних справ. ПА НАТО представить свій звіт під час жовтневого засідання регламентного Комітету в Лондоні, в жовтні.

МСВ БДПЛ включає 24 експертів, які працюють у столиці та 96 довгострокових спостерігачів, розміщених на території усієї країни. В день голосування, за процесом спостерігали 118 спостерігачів з 45 країн, в тому числі 695 довгострокових та короткострокових спостерігачів, запрошених БДПЛ, а також 60 членів делегації ПА ОБСЄ, 15 спостерігачів делегації ЄП, та 17 членів делегації ПА НАТО. За процесом відкриття спостерігали представники на 200 виборчих дільницях, а спостереження за голосуванням проводилось на 2634 виборчих дільницях по всій країні. За процесом підрахунку голосів спостерігали на 285 виборчій дільниці, а за встановленням результатів голосування - на 134 ОВК.

ММСВ висловлює подяку органам державної влади України за запрошення спостерігати за виборами, Центральній виборчій комісії та Міністерству закордонних справ за співпрацю. Місія також висловлює подяку державним органам, політичним партіям, засобам масової інформації та організаціям громадянського суспільства, а також представникам міжнародної спільноти за їхню співпрацю.

За більш детальною інформацією звертайтеся до:

- пана Посла Альберта Йонсона, Голови МСВ БДПЛ, в Києві (+380 44 256 3231);
- пані Каті Андруш, Речниці БДПЛ (+380 671 645 814 чи +48 609 522 266), чи пана Ульві Ахундлу, радника БДПЛ з питань виборів, в Варшаві (+48 695 808 813);
- пані Анни Ді Доменіко, ПА ОБСЄ (+(+380 97 27 63 269 чи +45 601 083 80);
- пана Карла Мінера, ЄП (+380 97 918 38 35);
- пана Андріуса Авізіуса, ПА НАТО (+380 68 550 9645 чи +32 477 85 45 78).

**Адреса МСВ БДПЛ:**

Готель Президент, 2 поверх  
вул. Госпітальна 12, 01601 Київ  
тел.: +380-44-256 3231;  
email: [office@odihr.org.ua](mailto:office@odihr.org.ua)